

XÂY DỰNG NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM THEO QUAN ĐIỂM CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN VÀ TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH

**TRƯƠNG QUỐC CHÍNH (*)
TRƯƠNG THỊ QUỲNH HOA (**)**

Tóm tắt: Để Nhà nước Việt Nam thực sự là Nhà nước kiến tạo phát triển, phục vụ tốt người dân và quản trị tốt quốc gia, tất yếu phải xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa. Tuy nhiên, xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là tiến trình lâu dài, khó khăn do có nhiều rào cản cả về mặt nhận thức và thực tiễn; hơn nữa, cũng không có mẫu hình hay công thức chung cho mỗi quốc gia. Vì thế, xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam phải trên cơ sở quan điểm mácxít về nhà nước và nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, kết hợp với các quan điểm có giá trị phổ quát về nhà nước pháp quyền mà nhân loại đã có trong lịch sử và phù hợp với thực tiễn nước ta.

Từ khóa: Nhà nước pháp quyền XHCN; Việt Nam; quan điểm mácxít.

Abstract: For Vietnam state to truly become a facilitating and development-oriented one that effectively serves the people and ensures good national governance, it is essential to build a socialist rule-of-law state. However, the construction of such a socialist rule-of-law state is a long and challenging process, given the existence of various cognitive and practical barriers. Moreover, there is no universal model or common formula applicable to all nations. Therefore, building the socialist rule-of-law state of Vietnam must be grounded in the Marxist perspective on the state and the socialist rule-of-law state, combined with universally principles of the rule of law developed throughout human history and adapted to Vietnam's realities.

Keywords: Socialist rule-of-law state; Vietnam; Marxist perspective.

Ngày nhận bài: 05/7/2025 Ngày biên tập: 04/8/2025 Ngày duyệt đăng: 19/9/2025

1. Tính tất yếu của việc xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam

Trước Cách mạng Tháng Tám năm 1945, Việt Nam là một quốc gia thuộc địa nửa phong kiến. Bản chất nhà nước ở Việt Nam khi đó là sự kết hợp giữa nhà nước phong kiến tay sai với nhà nước thực dân xâm lược nên không có và không thể có nhà nước pháp quyền, lại càng không có nhà nước pháp quyền của

dân, do dân, vì dân. Đa số người dân Việt Nam chưa được tiếp xúc với tập quán dân chủ (dù là dân chủ tư sản) - đã được hình thành và phát triển từ rất lâu trong nền dân chủ tư sản. Đời sống chính trị và xã hội của Việt Nam chủ yếu theo kiểu “phép vua thua lệ làng”, cộng với đó là sự “ác cảm” đối với nhà nước và pháp luật thực dân, phong kiến. Đây là cản trở lớn đối với việc xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa (XHCN) ở Việt Nam.

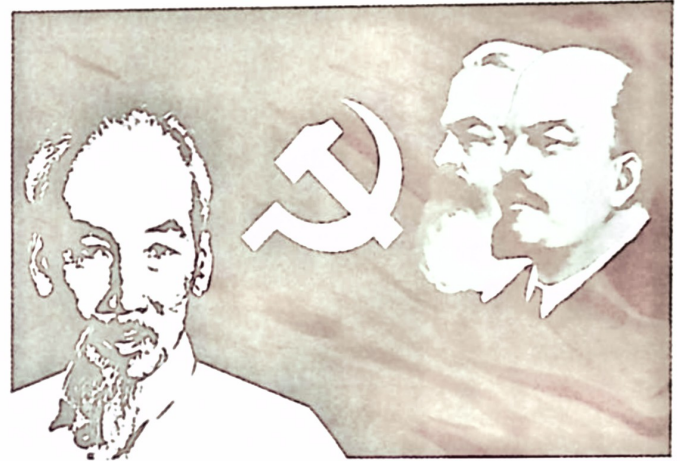
Trong bối cảnh đó, Chủ tịch Hồ Chí Minh là người đầu tiên đã vận dụng tư tưởng về nhà nước pháp quyền cùng với tư tưởng về

(*) PGS.TS; Học viện Chính trị khu vực I
(**) TS; Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội

nhà nước XHCN vào tổ chức xây dựng Nhà nước Việt Nam mới. Ngay từ năm 1919, khi đưa ra bản Yêu sách 8 điểm (Yêu sách của nhân dân An Nam) đòi các quyền tự do, dân chủ cho người dân Việt Nam, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh đã yêu cầu thực dân Pháp phải cải cách nền pháp lý ở Đông Dương, phải bãi bỏ chế độ cai trị bằng các sắc lệnh và thay thế các sắc lệnh bằng các đạo luật. Từ đó, trong Việt Nam yêu cầu ca, Người nhấn mạnh: “Bây xin hiến pháp ban hành, Trăm điều phải có thần linh pháp quyền”⁽¹⁾.

Thực chất tư tưởng Hồ Chí Minh về nhà nước pháp quyền lúc đầu mới chỉ là những nhận định, suy nghĩ của Người về vai trò của pháp luật trong việc thực hiện dân chủ cho người dân Việt Nam khi đất nước ta còn là một bộ phận thuộc khối Liên hiệp Pháp, dân ta không có được các quyền dân chủ và bình đẳng tối thiểu nhất như người Pháp. Cùng với thực tiễn của quá trình xây dựng nhà nước Việt Nam độc lập, nhận thức về Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam của Người dần hình thành và định hình trên cơ sở những lý luận và học thuyết về nhà nước pháp quyền mà nhân loại đã từng có trong lịch sử.

Trong lịch sử, nhà nước pháp quyền ra đời và phát triển gắn liền với sự hình thành và phát triển của nền dân chủ tư sản. Học thuyết về nhà nước của C. Mác và Ph. Ăngghen đã được soi sáng bởi thực tiễn cách mạng vô sản: lật đổ nhà nước tư sản, xây dựng nhà nước kiểu mới và hướng tới sự tiêu vong của nhà nước. Thực tế và tình hình cách mạng khi đó chưa cho phép các ông, và cả V.I. Lênin sau này, giải đáp nhiều vấn đề lý luận về nhà nước mới, trong đó có vấn đề nhà nước pháp quyền. Lý luận về nhà nước và pháp luật trước thời kỳ đổi mới ở nước ta cũng mới chỉ dừng lại ở nguyên tắc pháp chế XHCN trong tổ chức và hoạt động của bộ máy nhà nước. Khái niệm “nhà nước pháp quyền” được nêu ra trong các tài liệu về hệ thống chính trị XHCN như một bộ phận của tư duy chính trị mới, bởi lúc bấy giờ, lý luận và cả thực tiễn nhà nước pháp quyền chỉ được phát triển chủ yếu trong các nước tư bản chủ nghĩa, còn ở các nước XHCN, do nhận thức cho rằng nhà nước pháp quyền là của chủ nghĩa tư bản, chỉ

Ảnh minh họa

thuộc về nhà nước tư sản, vì thế đã không đặt ra và nghiên cứu để xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN.

Nhận định về hậu quả của những quan điểm kiểu như vậy, Viện sĩ Kudriavsev khẳng định: “Sai lầm lớn nhất của nền pháp lý Xô Viết là đã quay lưng lại với tư tưởng nhà nước pháp quyền chỉ vì nó dính dáng với cách mạng tư sản, tức là không coi đó là một giá trị nhân loại”⁽²⁾. Khi đi vào cải tổ, vấn đề đó mới được đề cập, nhưng những kết quả nghiên cứu về lý luận và việc hiện thực hóa chúng còn đang rất ít thì chế độ XHCN ở Liên Xô và Đông Âu bị khủng hoảng nặng nề và sụp đổ hàng loạt.

Mặc dù ở nước ta những tiền đề tư tưởng về nhà nước pháp quyền đã có từ khá sớm (nhất là trong hệ thống tư tưởng Hồ Chí Minh về nhà nước và pháp luật), nhưng vấn đề xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam chỉ mới được đặt ra dưới dạng những yêu cầu, đòi hỏi về đổi mới tổ chức và hoạt động của nhà nước theo hướng dân chủ và pháp quyền bắt đầu từ thời kỳ đổi mới (1986). Công cuộc đổi mới, phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN đòi hỏi phải mở rộng dân chủ, nhất là dân chủ trong kinh tế, đồng thời đòi hỏi sự mở rộng giao lưu, giao thương hàng hóa trong nước và quốc tế, hội nhập kinh tế với thế giới. Tất cả những việc này và những mối liên hệ, quan hệ phức tạp trong đó cũng như sự vận hành của toàn bộ nền kinh tế và các quan hệ xã hội đều phải lấy pháp luật làm căn cứ, làm chuẩn mực thực hiện. Như vậy, chính thực tiễn đã đặt ra yêu cầu cần xây dựng một nhà nước pháp quyền nhằm quản lý có hiệu quả mọi mặt đời sống xã hội, xây dựng một xã hội

thực sự dân chủ, công bằng. Công cuộc đổi mới của Việt Nam được khởi xướng từ Đại hội ĐBTQ lần thứ VI của Đảng, trong đó có nội dung quan trọng về đổi mới tư tưởng và thực tiễn xây dựng Nhà nước XHCN Việt Nam theo hướng Nhà nước pháp quyền XHCN của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân.

2. Tiến trình xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam

Thực tiễn đổi mới cùng với những kết quả của công tác tổng kết thực tiễn, khái quát lý luận đã cung cấp những căn cứ ngày càng chính xác, có tính thuyết phục cao cho quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam. Những quan điểm đó ngày càng được bổ sung, phát triển, được thể hiện rõ trong các Văn kiện của Đảng Cộng sản Việt Nam và trong nội dung bổ sung, sửa đổi một số điều của Hiến pháp năm 1992. Quan niệm về Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam đã từng bước được làm rõ về các nội dung cơ bản sau đây:

Thứ nhất, nhà nước pháp quyền không phải là một kiểu nhà nước mà là cách thức tổ chức bộ máy nhà nước, là phương thức vận hành bộ máy đó trên cơ sở pháp luật do chính nhà nước ban hành. Trong xã hội hiện đại, nhà nước pháp quyền là một hình thức tổ chức tiến bộ, sử dụng pháp luật để chống chủ nghĩa quan liêu, độc đoán, chuyên quyền tốt hơn và có thể đưa xã hội vào hoạt động có trật tự, kỷ cương. Vì vậy, Nhà nước XHCN Việt Nam tất yếu phải được tổ chức dưới hình thức nhà nước pháp quyền.

Thứ hai, xây dựng nhà nước pháp quyền là một quá trình phải có những hình thức và bước đi thích hợp bị quy định bởi điều kiện lịch sử (trình độ phát triển kinh tế - xã hội, trình độ dân trí, đặc điểm truyền thống chính trị, văn hóa chính trị và văn hóa dân tộc).

Thứ ba, Nhà nước Cộng hòa XHCN Việt Nam được hình thành thông qua các chế định pháp lý cơ bản ghi trong Hiến pháp. Về mặt chính trị, Hiến pháp quy định Nhà nước ta là nhà nước Dân chủ Cộng hòa (Điều 1, Hiến pháp năm 1946 và Điều 2, Hiến pháp năm 1959); là Nhà nước Cộng hòa XHCN (Điều 2, Hiến pháp năm 1992, Hiến pháp năm 2013).

Thứ tư, xét trên phương diện chính trị -

pháp lý, Nhà nước Việt Nam hiện nay được tổ chức theo nguyên tắc dân chủ - pháp quyền. Về bản chất, pháp quyền thể hiện đặc trưng quan trọng nhất của nhà nước dân chủ mà chúng ta đang xây dựng. Pháp quyền không hoàn toàn đồng nhất với pháp luật, bởi vì có thể có nhà nước, có pháp luật nhưng không phải như thế là tất yếu có nhà nước pháp quyền (ví dụ như dưới chế độ phong kiến). Pháp luật chỉ là tiền đề, là phương tiện để có thể có nhà nước pháp quyền. Mặt khác, dân chủ là nội dung quan trọng hàng đầu của nhà nước pháp quyền. Trong các đặc trưng của Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam thì đặc trưng thứ nhất là: "Nhà nước ta là nhà nước của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân: tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân"⁽³⁾. Tuy nhiên, dân chủ không phải là cái mà muốn là có ngay được, hay chỉ cần ban hành những văn bản pháp luật về dân chủ (ví dụ: Luật Thực hiện dân chủ cơ sở) thì dân chủ sẽ được thực hiện trong thực tế một cách đầy đủ. Dân chủ phải có quá trình thực hành, phải có thời gian rèn luyện bởi vì "khát vọng tự do có thể là bẩm sinh, nhưng thực hành dân chủ thì phải học mới biết"⁽⁴⁾.

Việc xây dựng thành công Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam cũng như yêu cầu phát huy dân chủ trong quá trình đổi mới phải gắn liền với một quá trình nhận thức thực tiễn xã hội trên tinh thần đổi mới và khoa học, với phương thức tiếp cận từ thực tiễn cách mạng Việt Nam, trong đó có yêu cầu cấp thiết của việc hoàn thiện thể chế dân chủ.

Trong quá trình đổi mới tư duy lý luận, thuật ngữ "nhà nước pháp quyền" dần được làm rõ. Tại Hội nghị đại biểu toàn quốc giữa nhiệm kỳ khóa VII của Đảng Cộng sản Việt Nam (tháng 01/1994), lần đầu tiên thuật ngữ đó được nêu rõ trong Văn kiện: Tiếp tục xây dựng và từng bước hoàn thiện Nhà nước pháp quyền Việt Nam. Đó là nhà nước của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân, quản lý mọi mặt đời sống xã hội bằng pháp luật đưa đất nước phát triển theo định hướng XHCN. Nghị quyết Hội nghị Trung ương 8 khóa VII (tháng 01/1995) nêu 05 quan điểm về xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam: (1) Xây dựng Nhà nước XHCN của Nhân dân,

do Nhân dân, vì Nhân dân; (2) Lấy liên minh giai cấp công nhân, nông dân và tầng lớp trí thức làm nền tảng, do Đảng Cộng sản lãnh đạo; (3) Quyền lực nhà nước là thống nhất, có sự phân công và phối hợp chặt chẽ giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện 03 quyền: lập pháp, hành pháp, tư pháp; (4) Quán triệt nguyên tắc tập trung dân chủ trong tổ chức và hoạt động của nhà nước; (5) Tăng cường pháp chế XHCN, xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam. Nhà nước quản lý xã hội bằng pháp luật; tăng cường vai trò lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước.

Tại Đại hội ĐBTQ lần thứ VIII (tháng 4/1996), Đảng ta tiếp tục khẳng định 05 quan điểm trên và cho rằng để xây dựng, kiện toàn bộ máy nhà nước phải tập trung giải quyết các nhiệm vụ cơ bản: Đổi mới, nâng cao chất lượng công tác lập pháp và giám sát tối cao của Quốc hội đối với toàn bộ hoạt động của Nhà nước; cải cách nền hành chính nhà nước, cải cách tổ chức và hoạt động tư pháp; đẩy mạnh đấu tranh chống tham nhũng...

Nghị quyết Hội nghị Trung ương 3 khóa VIII (tháng 6/1997) khái quát những thành tựu đổi mới Nhà nước ta: đã từng bước phát triển hệ thống quan điểm, nguyên tắc cơ bản về xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN của dân, do dân, vì dân; tổ chức bộ máy, chức năng nhiệm vụ của nhà nước, trước hết là của cơ quan hành chính nhà nước, đã có bước điều chỉnh theo yêu cầu của tiến trình xây dựng nền kinh tế nhiều thành phần, vận hành theo cơ chế thị trường có sự quản lý của nhà nước, theo định hướng XHCN. Đồng thời, Nghị quyết chỉ ra nguyên nhân yếu kém trong xây dựng nhà nước và nhận định rằng: "Việc xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN trong điều kiện chuyển đổi nền kinh tế là nhiệm vụ mới mẻ, hiểu biết của chúng ta còn ít, có nhiều việc phải vừa làm vừa tìm tòi, rút kinh nghiệm"⁽⁵⁾.

Nghị quyết Hội nghị Trung ương 7 khóa VIII (tháng 8/1999) nhấn mạnh yêu cầu cải tiến cách làm việc của Ủy ban Thường vụ Quốc hội, các cơ quan của Quốc hội, nâng cao hiệu quả hoạt động của các đại biểu Quốc hội; rà soát và điều chỉnh chức năng, nhiệm vụ và cơ cấu tổ chức cơ quan Chính phủ, cơ quan chính quyền địa phương; tinh

giản hợp lý cơ quan trực thuộc Chính phủ và Thủ tướng; tinh gọn tổ chức ngành Tòa án và Kiểm sát...

Nghị quyết Đại hội lần thứ IX của Đảng ta khẳng định: Nhà nước ta là công cụ chủ yếu để thực hiện quyền làm chủ của Nhân dân, là nhà nước pháp quyền của dân, do dân, vì dân. Hội nghị Trung ương 4 khóa IX (tháng 11/2001) tiếp tục khẳng định vấn đề bản chất của Nhà nước ta, nội dung xây dựng nhà nước pháp quyền cũng như mô hình tổng thể bộ máy nhà nước và những tư tưởng đó đã được bổ sung trong Hiến pháp năm 1992 (sửa đổi năm 2001).

Đại hội ĐBTQ lần thứ X của Đảng tiếp tục khẳng định những quan điểm về Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam một cách cụ thể hơn nữa: "Xây dựng cơ chế vận hành của Nhà nước pháp quyền XHCN, bảo đảm nguyên tắc tất cả quyền lực nhà nước đều thuộc về nhân dân; quyền lực nhà nước là thống nhất... Hoàn thiện hệ thống pháp luật, tăng tính cụ thể, khả thi của các quy định trong văn bản pháp luật. Xây dựng, hoàn thiện cơ chế kiểm tra, giám sát tính hợp hiến, hợp pháp trong các hoạt động và quyết định của các cơ quan công quyền"⁽⁶⁾.

Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ XI của Đảng nhấn mạnh: *Đẩy mạnh xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam* và tiếp tục khẳng định: "Nhà nước ta là nhà nước pháp quyền XHCN của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân, do Đảng lãnh đạo"⁽⁷⁾.

Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên CNXH (bổ sung, phát triển năm 2011) tiếp tục xác định: "Nhà nước ta là nhà nước pháp quyền XHCN của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân. Tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân mà nền tảng là liên minh... Quyền lực nhà nước là thống nhất; có sự phân công, phối hợp và kiểm soát giữa các cơ quan trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp..."⁽⁸⁾.

Nghị quyết Đại hội ĐBTQ lần thứ XII của Đảng xác định: "Tiếp tục xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa do Đảng lãnh đạo là nhiệm vụ trọng tâm của đổi mới hệ thống chính trị"⁽⁹⁾. Đại hội ĐBTQ lần thứ XIII thể hiện mạnh mẽ quyết tâm xây dựng và

hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN ở Việt Nam khi không chỉ một lần nữa khẳng định lại quan điểm: “Tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân do Đảng lãnh đạo là nhiệm vụ trọng tâm của đổi mới hệ thống chính trị”⁽¹⁰⁾, mà còn xác định rõ: “Xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là một trong những định hướng chiến lược phát triển đất nước trong thời kỳ 2021 - 2030”⁽¹¹⁾, đồng thời nhấn mạnh, “xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là một trong những nhiệm vụ trọng tâm để đưa đất nước ta bước vào một giai đoạn phát triển mới, thực hiện thắng lợi mục tiêu chiến lược phát triển đất nước đến năm 2030, tầm nhìn đến năm 2045”⁽¹²⁾.

Nghị quyết số 27-NQ/TW Hội nghị Trung ương lần thứ sáu khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong tình hình mới đã xác định rõ quan điểm, mục tiêu, trọng tâm xây dựng, hoàn thiện Nhà nước Việt Nam hiện nay với quan điểm chủ đạo: “Hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân, do Đảng Cộng sản Việt Nam lãnh đạo; có hệ thống pháp luật hoàn thiện, được thực hiện nghiêm minh, nhất quán; thượng tôn hiến pháp và pháp luật, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ hiệu quả quyền con người, quyền công dân; quyền lực nhà nước là thống nhất, được phân công rành mạch, phối hợp chặt chẽ, kiểm soát hiệu quả...”⁽¹³⁾.

Như vậy, nhận thức và triển khai xây dựng nhà nước pháp quyền ở Việt Nam là một quá trình phát triển lâu dài, từ đơn giản đến sâu sắc. Kể từ khi bắt đầu công cuộc đổi mới cho đến nay, chúng ta đã có được những bước tiến chắc chắn trong nhận thức về nhà nước pháp quyền và vận dụng để xây dựng, hoàn thiện Nhà nước theo hướng Nhà nước pháp quyền XHCN của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân.

Sau gần 40 năm đổi mới, quá trình nhận thức và triển khai xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam mặc dù đã có những bước tiến bộ quan trọng, nhưng cũng còn một số vấn đề cần tiếp tục giải quyết, đặc biệt là chưa có được một hệ thống các quan điểm, nguyên tắc thống nhất, nhất

quán về tổ chức bộ máy nhà nước và cơ chế thực hiện quyền lực nhà nước do đó chưa tạo được chuyển biến lớn trong lĩnh vực tổ chức nhà nước. Việc xác định đúng thực trạng và những vấn đề đang đặt ra trong công cuộc xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân là yêu cầu cấp thiết cả về lý luận và thực tiễn của công cuộc đổi mới theo hướng dân chủ và pháp quyền ở nước ta hiện nay./.

Ghi chú:

(1) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 1, Nxb CTQG-ST, H.2011, tr.473.

(2) Viện Nhà nước và pháp luật, *Tìm hiểu về nhà nước pháp quyền*, Nxb Pháp lý, H.1992, tr.9.

(3) Lê Hữu Nghĩa, Nguyễn Văn Yếu (đồng chủ biên), *Xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong thời kỳ đổi mới*, Nxb CTQG-ST, H.2006, tr.27.

(4) N.M. Voskresenskaia, N.B. Davletshina, *Chế độ dân chủ, nhà nước và xã hội*, Nxb Tri thức, H.2008.

(5) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Hội nghị lần thứ ba Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa VIII*, Nxb CTQG-ST, H.1997, tr.40.

(6) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X*, Nxb CTQG-ST, H.2006, tr.126.

(7) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb CTQG-ST, H.2011, tr.52.

(8) Xem: *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên CNXH* (1991 bổ sung, phát triển năm 2011).

(9) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb CTQG-ST, H.2016, tr.175.

(10), (11), (12) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập I, Nxb CTQG-ST, H.2021, tr.174, tr.38, tr.40.

(13) Ban Chấp hành Trung ương, *Nghị quyết số 27-NQ/TW Hội nghị lần thứ sáu Ban Chấp hành Trung ương khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong tình hình mới*.